

TEME

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historiju

Broj 53
Godina XXVII
Maj, 2022.
[str. 17-28]

© Monos 2022

Bosna i Hercegovina od obnove državnosti do nezavisnosti

Akademik prof. dr. Suad Kurtćehajić

U jeku Drugog svjetskog rata na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a u Mrkonjić Gradu 25. novembra 1943. godine nakon 480 godina obnovljena je bosanskohercegovačka državnost u okviru jugoslovenske federacije. Nakon jugoslovenske krize koja je kulminirala 1991. i 1992. godine Jugoslavija ulazi u disoluciju, a građani i narodi Bosne i Hercegovine se na osnovu zahtjeva međunarodne zajednice, oličene u Badinterovoj komisiji na referendumu od 29. februara i 01. marta 1992. godine odlučuju za nezavisnost. Na osnovu rezultata referenduma Evropska zajednica 06. aprila i SAD 07. aprila 1992. godine priznaju Bosnu i Hercegovinu, a organizacija Ujedinjenih nacija je prima u svoje okrilje 22. maja 1992. godine. Protagonisti velikosrpske politike se nisu mirili sa takvim rješenjem za Bosnu i Hercegovinu te je uslijedila agresija koja je nakon tri i po godine okončana mirovnim pregovorima u Dejtonu i parafiranjem i potpisivanjem Dejtonskog mirovnog sporazuma.

Ključne riječi: ZAVNOBiH, Državnost Bosne i Hercegovine, Nezavisnost Bosne i Hercegovine, Dejtonski mirovni sporazum.

1. OBNOVA DRŽAVNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE

Vlada Cvetković- Maček je 25. marta 1941. godine potpisala protokol o pristupanju Jugoslavije Trojnom paktu. Međutim dva dana kasnije 27. marta uslijedile su masovne demonstracije posebno u Srbiji, te je grupa jugoslovenskih generala izvršila državni udar kojim je smijenila kraljevo namjesništvo i vladu Cvetković- Maček. Obrazovana je nova vlada na čijem je čelu bio general Dušan Simović, a maloljetni kralj Petar Karađorđević je proglašen za kralja. Takav rasplet se nije svidio Hitleru koji bez objave rata 6. aprila 1941. godine, bombardovanjem Beograda, započinje napad na Jugoslaviju. Kapitulacija je uslijedila 17. aprila, dakle nakon samo dvanaest dana, a kralj Petar II Karađorđević i vlada su pobjegli iz zemlje i stacionirali se u Londonu. Kraljevina Jugoslavija je u potpunosti raskomadana, čime je prestala postojati kao država.

TEME

Već 10. aprila, na prostoru koji je obuhvatao veći dio današnje Hrvatske i Bosnu i Hercegovinu, Slavko Kvaternik je proglasio Nezavisnu Državu Hrvatsku (NDH), koja je bila instalirana kao marionetska tvorevina i ozloglašena zbog silnih zločina koji su u njoj počinjeni prema nehrvatskom stanovništvu, posebno Srbima i Jevrejima, a i Hrvatima i Bošnjacima koji su digli svoj glas protiv ustaške politike.

U takvoj situaciji, nosilac narodnooslobodilačke borbe postaje Komunistička partija Jugoslavije (KPJ), koja je zabranjivana i proganjana u Kraljevini Jugoslavije. Na njenom čelu nalazio se Josip Broz Tito, vjerovatno najkarizmatičnija politička ličnost koja se pojavila na prostoru Balkana, i koji je od 1937. godine bio njen generalni sekretar.

Platforma koju je KPJ ustanovio na Petroj Zemaljskoj konferenciji u Zagrebu 1940. godine je da buduću Jugoslaviju treba organizirati na federativnom principu kako bi se otklonilo nezadovoljstvo koje je vladalo u Kraljevini Jugoslaviji. Za Bosnu i Hercegovinu je bila predviđena autonomija. Međutim, nakon silnih neprijateljskih ofanziva koje su se desile u Bosni i Hercegovini, a posebno nakon četvrte i pete ofanzive, poznate u narodu kao bitka na Neretvi i bitka na Sutjesci, Tito je u ljeto 1943. godine, u okolini Kladnja, oporavljajući se od rana zadobijenih na Sutjesci, predložio bosanskim prvacima da idu na obrazovanje ZAVNOBiH-a. Iako su se tome protivile neke najznačajnije ličnosti narodnooslobodilačke borbe, posebno Moša Pijade, Milovan Đilas, Sreten Žujović Crni i drugi, prevladao je stav Kardelja i Tita da se Bosna i Hercegovina obrazuje kao posebna federalna jedinica, što je i učinjeno na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a, koje je održano u Mrkonjić Gradu u noći između 25. i 26. novembra 1943. godine.

S obzirom na činjenicu da su na tom skupu 247 delegata izabrala 173 vijećnika ZAVNOBiH-a, koji su predstavljali sva tri naroda u Bosni i Hercegovini, te da se za svakog gla-

salo ponaosob, kao i da su donijeli slobodnom voljom Rezoluciju ZAVNOBiH-a, kojom su u tački 4. izrazili želju za stvaranjem Bosne i Hercegovine kao federalne jedinice koja će zajedno sa drugim federalnim jedinicama ući u sastav AVNOJ-evske Jugoslavije i u tački 5. izrazili volju naroda u Bosni i Hercegovini da njihova zemlja, koja nije ni srpska, ni hrvatska, ni muslimanska nego i srpska, i hrvatska i muslimanska—bude slobodna i zbratimljena Bosna i Hercegovina u kojoj će biti osigurana puna ravnopravnost i jednakost Srba, Muslimana i Hrvatavine, bilo je prirodno da se 25. novembar odredi kao dan obnove državnosti Bosne i Hercegovine, što se slavilo i u Jugoslovenskoj Federaciji, a ponovo uspostavljeno kao državni praznik, 1995. godine i u nezavisnoj Bosni i Hercegovini.

Time je Bosna i Hercegovina, nakon gu-bitka državnosti i nezavisnosti 1463. godine, padom pod Osmanlije, povratila svoju državnost, istina prenoseći dio svog suvereniteta na jugoslovensku federaciju.

2. BOSNA I HERCEGOVINA U JUGOSLOVENSKOJ FEDERACIJI

Razvoj i pravni položaj Bosne i Hercegovine u AVNOJ-evskoj Jugoslaviji pratio je razvoj situacije savezne države. Tako je tokom Drugog zasjedanja AVNOJ-a, od 29. i 30. novembra 1943. godine, AVNOJ proglašen najvišim zakonodavnim i izvršnim organom Jugoslavije. Nakon toga uslijedilo je Drugo zasjedanje ZAVNOBiH-a u Sanskom Mostu, od 30. juna do 02. jula, na kojem se ZAVNOBiH proglašava najvišim zakonodavnim i izvršnim organom naroda Bosne i Hercegovine.

Ustavotvorna skupština Jugoslavije, nakon parlamentarnih izbora u novembru 1945. godine, na kojima je ubjedljivo pobijedila lista Narodnog fronta sa drugom Titom na čelu, 29. novembra 1945. godine u Beogradu, proglašava Jugoslaviju republikom, te je od tada zvanični naziv bio Federativna Narodna Re-

publika Jugoslavija (FNRJ). Već u februaru 1946. godine u Bosni i Hercegovini se donosi zakon kojim se Bosna i Hercegovina proglašava republikom sa zvaničnim nazivom Narodna Republika Bosna i Hercegovina.

Ustav FNRJ donesen je 31. januara 1946. godine.

Federalna Bosna i Hercegovina, Zakonom o imenu Narodne Republike Bosne i Hercegovine od 20. februara 1946. godine, mijenja svoj naziv u Narodna Republika Bosna i Hercegovina.¹ Ustav NR Bosne i Hercegovine usvojen je 31. decembra 1946. godine.

U tom ustavu, kao i u svim sljedećim ustavima Bosne i Hercegovine, uključujući i sve amandmanske promjene, izričito stoji da je Bosna i Hercegovina država. Time se opovrgava osnovanost teze o administrativnim granicama federalnih jedinica koju su isticali protagonisti velikosrpske politike tokom jugoslovenske krize.

Prvi period u razvoju Bosne i Hercegovine trajao je do 1950. godine i to je period administrativnog upravljanja zemljom. Nakon sukoba sa Staljinom, 1948. godine, Jugoslavija nastoji naći vlastiti put u razvoju socijalizma, poznat kao radničko samoupravljanje, koji započinje donošenjem Osnovnog zakona o upravljanju državnim privrednim preduzećima i višim privrednim udruženjima od strane radnih kolektiva, u junu 1950. godine, poznat u narodu i kao Zakon o predaji fabrika u ruke radnicima.

Nova rješenja zahtijevala su i novu pravnu platformu, koja je definirana u ustavnim zakonima iz 1953. godine, kako na saveznom tako i na nivou federalnih jedinica. Tim ustavnim zakonima izmijenjene su brojne odredbe ustavnih rješenja iz 1946. godine, koje ostaju na snazi zajedno sa neizmijenjenim odredbama tog Ustava.

Razvoj radničkog samoupravljanja je postigao razinu koja je zahtijevala definiranje nove ustavne osnove, što je i učinjeno dono-

šenjem ustava od 1963. godine, kako saveznog, tako i u federalnim jedinicama. Da bi se više istakao karakter socijalizma, Jugoslavija mijenja naziv u Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija, a sve jugoslovenske republike pa i Bosna i Hercegovina dobijaju prefiks "socijalističke", tako da se dotadašnji naziv Narodna Republika Bosna i Hercegovina mijenja u Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina. Prema Ustavu iz 1963. godine, savezna država dominira nad federalnim jedinicama da bi sljedećim ustavnim rješenjima, koja su uslijedila 1974. godine, nakon amandmanskih izmjena 1967., 1968. i 1971. godine, koja su im prethodila, jugoslovenska federacija ušla u novu fazu i drugačiji odnos snaga u zemlji. Ovim rješenjima ostvarivanje vlasti prešlo je sa savezne države na federalne jedinice, a savezna država je zadržala samo one ingerencije o kojima se sve federalne jedinice složile, čime je u nova ustavna rješenja uneseno dosta konfederalnih elemenata.

Bosanski Muslimani su proživjeli trnovit put do sticanja nacionalnog identiteta, koji im je osporavan sve do 1968. godine kada je na Centralnom komitetu Saveza komunista Bosne i Hercegovine prihvaćen termin Musliman sa velikim "M" u nacionalnom smislu, što će biti potvrđeno i saveznim ustavnim amandmanima od 1971. godine, tako da su se pod tim nazivom bosanski Muslimani prvi put slobodno izjasnili na popisu stanovništva od 1971. godine. Kasnije je na bošnjačkom Saboru, u septembru 1993. godine, donesena odluka da bosanski Muslimani vrate svoje historijsko ime Bošnjak, pa je time okončano nacionalno lutanje bosanskih Muslimana.

3. JUGOSLOVENSKA KRIZA I RASPAD JUGOSLOVENSKЕ FEDERACIJE

SFRJ je bila zasnovana na tri koheziona elementa i to: Josip Broz Tito kao tvorac i neprikosnoveni vladalac nove Jugoslavije, Savez

1 Službeni list br.8, od 20. februara 1946.

komunista Jugoslavije (SKJ) kao avangarda i jedina politička partija, te Jugoslovenska narodna armija (JNA) kao snaga proistekla iz narodnooslobodilačke borbe i garant odbrane i očuvanja zemlje koju su neki zbog njene snage zvali sedmom republikom.

Smrću Tita, 4. maja 1980. godine, jugoslovenska federacija ostaje bez svog tvorca. Njegova sahrana je bila najveća u dotadašnjoj povijesti planete, a sve zemlje Ujedinjenih nacija (tada njih 152) su spustile zastave na pola koplja u znak odavanja pošte preminulom Josipu Brozu Titu. Iako su se narodi Jugoslavije zaklinjali Titu na vjernost, kako za života tako i poslije njegove smrti, te da neće skrenuti sa njegovog puta, vrlo brzo nakon njegove smrti uslijedila je kriza, najprije na Kosovu, a potom u različitom viđenju jugoslovenske federacije od strane Srbije sa jedne i Hrvatske i Slovenije sa druge strane. Dok je Srbija htjela čvršću federaciju i ograničenje autonomije svojim pokrajinama, što je utkano u Memorandum Srpske akademije nauka (SANU) od septembra 1986. godine², Hrvatska i Slovenija su smatrale da se Jugoslovenska Federacija treba transformirati u konfederalnu zajednicu.

Pokušaj srpskog lidera Slobodana Miloševića da na XIV vanrednom kongresu Saveza komunista Jugoslavije, održanom u januaru 1990. godine, potčini neposlušne i da nametne svoju volju, doveo je do napuštanja Kongresa, prvo slovenačke delegacije, nakon čega ni hrvatska delegacija, na čelu sa Ivicom Račanom, nije htjela da ostane na plenumu, čime je učinjen kraj Savezu komunista Jugoslavije kao drugom kohezivnom stubu Jugoslovenske Federacije.

Ostala je još samo Jugoslovenska narodna armija, čiji prijedlog Predsjedništvu SFRJ da uvede vanredno stanje i da se onda u nekom

razumnom roku nastoji iznaći rješenje i završi haotični raspad Jugoslovenske Federacije, propao je jer na sjednici Predsjedništva SFRJ od 13-15. marta 1991. godine nije dobio potrebnu većinu.

Da bi se izbjegao ratni scenario, jedan od posljednjih pokušaja da se nađe rješenje za opstanak Jugoslavije bio je plan bosanskog predsjednika Alije Izetbegovića i makedonskog predsjednika Kire Gligorova od 5. juna 1991. godine, koji je predviđao Jugoslaviju kao asimetričnu federaciju, čime bi se pomirila težnje srpske strane za čvršćom državom i hrvatske i slovenačke strane za konfederacijom. Po ovom planu ostvarivala bi se stepenasta veza u jugoslovenskoj zajednici i to tako da se Srbija i Crna Gora čvršće vežu, potom bi se u federativnom obliku vezale Bosna i Hercegovina i Makedonija koje bi se odrekle dijela suvereniteta u korist zajedničke države i na kraju bi se vezale Slovenija i Hrvatska na jedan konfederalan način kako žele i koliko žele. Ovaj plan u tom momentu nije zadovoljavao Srbe jer nisu vjerovali u dugotrajnost ostanka Hrvatske u takvoj zajednici. U srbijanskoj politici vladalo je stanovište da se Hrvatskoj ne smije dozvoliti izlazak iz Jugoslavije u AVNOJ-evskim granicama, odnosno da se srpski prostori (prostori koje su Srbi smatrali svojima, mada se radi o hrvatskoj zemlji na kojoj su živjeli Srbi) moraju izdvojiti iz Hrvatske. Za Hrvatsku i Sloveniju je taj plan, pak, došao prekasno jer su se približili proglašenju nezavisnosti.

I upravo proglašenjem slovenačke i hrvatske nezavisnosti, 25. juna 1991. godine, i povlačenjem JNA iz Slovenije nakon kratkog rata sa Slovenijom, te stava srbijanskog člana Predsjedništva SFRJ Borisava Jovića da Jugoslavija može postojati i bez Slovenije, urušio se treći stub u vidu JNA, koja je povlačenjem

2 SANU je napisala taj memorandum na stotu godišnjicu svog osnivanja. U njemu je izraženo nezadovoljstvo ustavnim ustrojem Jugoslavije, te se tražilo da se Jugoslavija vrati ustavnim rješenjima od 1963. godine kada je Jugoslavija bila jaka, a republike slabije, te da se izvrši sužavanje autonomije Kosovu i Vojvodini. Ovaj memorandum je uzburkao duhove, kako u Srbiji, tako i u Jugoslaviji, a Slobodan Milošević, koji je na početku bio žestok kritičar tog dokumenta, postao je njegov najdosljedniji izvršilac.

iz Slovenije doživjela definitivnu transformaciju, te je od nekad zajedničke oružane sile i ponosa svih naroda i narodnosti Jugoslavije, dozvolila sebi sramnu poziciju da bude srbizirana i stavljena u funkciju srpskih nacionalnih interesa.³

Proglašenjem nezavisnosti Slovenije i Hrvatske, Bosna i Hercegovina se našla na raskršnici. Izbor je bio ili da ostane u skraćenoj Jugoslaviji, bez Slovenije i Hrvatske, uz sve rizike i opasnosti da može osvanuti u Velikoj Srbiji ili da ide putem nezavisnosti, uzimajući pritom u obzir zveckanje oružjem i prijetnje o nestanku bosanskih Muslimana koje su dolazile od čelnih ljudi SDS-a.

Prva mogućnost da se izbjegne nadolazeći krvavi sukob jeste nastojanje da se postigne dogovor sa Srbima u kojem bi se Bosna i Hercegovina odrekla puta u nezavisnost i ostala da egzistira u Jugoslaviji (pa i onda kada bi to bilo bez Slovenije i Hrvatske). Inicijativu za ovaj sporazum dao je lider Muslimansko-bošnjačke organizacije Adil Zulfikarpašić nakon dogovora sa Predsjednikom Predsjedništva Alijom Izetbegovićem.

Zulfikarpašić je smatrao da je taj dogovor jedino ispravno rješenje i da samo tako može da se otkloni avet rata koji se nadvio nad Bosnom. Shodno tome, on je sredinom jula 1991. godine dogovorio sastanak sa čelnicima bosanskih Srba. Na taj sastanak je pozvao svog potpredsjednika stranke akademika Muhameda Filipovića, a sa srpske strane sastanku su prisustvovali srpski lider u Bosni i Hercegovini Radovan Karadžić, član Predsjedništva BiH Nikola Koljević i predsjedavajući bosanske skupštine Momčilo Krajišnik.⁴

Sastanak je održan u kancelariji Nikole Koljevića. U osnovi sporazuma jeste da se

Srbi u Bosni i Hercegovini odreknu formiranja regija, odnosno da Bosna i Hercegovina bude jedinstvena što su oni i prihvatili, uz uslov da Bosna i Hercegovina ostane u Jugoslaviji. Srpski pregovarači su pitali da li je sa tom inicijativom upoznat predsjednik Izetbegović i nakon što su dobili potvrđan odgovor, upriličen im je sastanak sa Izetbegovićem koji je rekao da sve to trebaju Koljević i Filipović staviti na papir, a on će, pošto ide u Ameriku, čim se vrati sa puta to potpisati. Potom je Zulfikarpašiću upriličen sastanak sa Miloševićem, koji nije krio oduševljenje ovom inicijativom.

Tom prilikom Milošević je dao Zulfikarpašiću više galantnih obećanja: da će na mjesto svih komandanata korpusa u Banja Luci, Mostaru, Sarajevu i Tuzli postaviti Muslimane, da će bosanski narodi rješavati probleme u Bosni na način koji smatraju najboljim, da Srbi ne žele da budu zapostavljeni u Bosni, ali da hoće da Bošnjaci budu ravnopravni u njoj, da će za prvog predsjednika vlade zajedničke države postaviti Bošnjaka, da će Sandžaku dati kulturnu i administrativnu autonomiju, te da će i probleme na Kosovu riješiti sa Albancima na miran način.⁵

Zulfikarpašić je bio prezadovoljan. Milošević nije odbio nijednu stvar koju je on kao problem postavio. Izgledalo je da je na pomolu zaključenje historijskog sporazuma između Bošnjaka i Srba koji bi trebalo da bude okvir zajedničkog življenja ovih naroda.

Kad se predsjednik Izetbegović vratio iz Amerike, bio je suzdržan rekavši Zulfikarpašiću da ima tu još problema o kojima treba prodiskutovati, te da ne treba prenađati. Kasnije je taj sporazum odbačen od Izetbegovića i SDA.

3 Ovdje treba podsjetiti da je 5,83% bruto nacionalnog dohotka izdvajano za potrebe Jugoslovenske narodne armije koja je bila među najjačim oružanim snagama na svijetu, a mnogi su je zbog njene snage smatrali sedmom republikom. Tragično je da se Armija koja je trebalo da zaštiti narode Jugoslavije od bilo kojeg neprijatelja, stavila na jednu stranu i to na stranu velikosrpske politike.

4 Zulfikarpašić, Adil: Bošnjak. Ciri: "Bošnjački institut", 1995., str.185

5 Isto, str.190.

Zulfikarpašić, pak, stoji na stanovištu da je taj sporazum imao šanse, te da ne može da pojmi da je—u situaciji u kojoj je rat sa Srbima, ukoliko se ne postigne obostrano zadovoljavajući dogovor, bio izvjestan, rat u kojem su oni imali ogromnu prednost u naoružanju, gdje je bilo očigledno da će JNA, koja je već podobro bila srbizirana, stati na njihovu stranu—Alija Izetbegović olako odbio taj sporazum.⁶

Druga mogućnost je bio put ka nezavisnosti Bosne i Hercegovine. Ozbiljno upozorenje o srpskim namjerama ako se krene tim putem, uslijedilo je još ranije od vođe bosanskih Srba Radovana Karadžića.

Na dnevnom redu sjednice bosanskog parlamenta, 14. na 15. oktobar 1991. godine, bio je Memorandum (pismo o namjerama) i Platforma o položaju BiH, kojom se iznova potvrđuje suverenitet, teritorijalna cjelovitost Bosne i Hercegovine i najavljuje njeno povlačenje iz Jugoslavije u kojoj ne bi bile zajedno Srbija i Hrvatska. Bio je to prijedlog SDA i HDZ, protiv kojeg su odlučno ustali poslanici SDS.

Kada je uvidio da srpsko stanovište o ostanku Bosne i Hercegovine u Jugoslaviji neće dobiti većinsku podršku, odnosno da preovladavaju snage koje su za nezavisnost Bosne i Hercegovine, srpski lider u Bosni, Radovan Karadžić je izašao za govornicu i ne mogavši da se uzdrži izgovorio onu poznatu prijetnju: “Bosnu i Hercegovinu želite odvesti istim putem pakla i patnje kojim idu Slovenija i Hrvatska. Nemojte misliti da nećete odvesti Bosnu i Hercegovinu u pakao, nemojte misliti da nećete odvesti muslimanski narod u propast, jer se Muslimani u slučaju rata ne mogu braniti. Kako ćete spriječiti da svi ne poginu u Bosni i Hercegovini?”⁷

Svi prisutni u sali bili su šokirani. Tada je za govornicu izašao Predsjednik Predsjedništva R BiH Alija Izetbegović i na Karadžićeve prijetnje dao historijski odgovor: “Njegove riječi i ponašanje objašnjavaju zašto drugi ne žele ostati u toj Jugoslaviji. Nitko više ne želi takvu Jugoslaviju kakvu želi gospodin Karadžić. Nitko osim možda Srba. Takvu Jugoslaviju, a i Karadžićevo ponašanje, jednostavno mrze narodi Jugoslavije, Slovenci, Hrvati, Makedonci, Albanci, Mađari, Muslimani, Evropa i svijet. Građanima Bosne i Hercegovine želim reći neka se ne boje, jer rata neće biti... Zato mirno spavajte... Kao predsjedniku BiH žao mi je što u ovim prilikama moram govoriti u ime muslimanskog naroda. Svečano izjavljujem da Muslimani neće nikoga napasti. Ipak, isto tako svečano izjavljujem da će se Muslimani odlučno braniti i opstati. Neće nestati kao što je rekao Karadžić. Oni ne mogu nestati”⁸

Stanovišta su bila krajnje suprotstavljena. Srbi nisu prihvatili nezavisnost Bosne i Hercegovine. Zato je Krajišnik kao predsjedavajući skupštine prekinuo sjednicu. Srbi su napustili skup, a Bošnjaci i Hrvati glasali za navedene prijedloge o suverenosti. Desetak dana kasnije, Srbi su formirali svoj parlament i izjasnili se da ostaju u Jugoslaviji.⁹ Potom su 9. i 10. novembra. 1991. godine organizovali plebiscit na kojem su se izjasnili da ostaju u Jugoslaviji.

Situacija je bila jako komplikovana. Predstavnicima tri naroda oličeni u vladajućim nacionalističkim partijama nisu mogli naći zajednički jezik. Solomonskog rješenja nije bilo jer Srbi nisu htjeli van Jugoslavije, a Bošnjaci i Hrvati nisu htjeli u Jugoslaviju. Brojčano su bili u prednosti u pogledu obezbjeđivanja većine za svoje prijedloge. Bošnjaci nisu bili za to da ostanu u Jugoslavije bez Hrvata

6 Isto, str.197.

7 Laura Silber i Allan Little, Smrt Jugoslavije, “Otokar Keršovani” Opatija, 1996.god.,cit. tekst.str. 213

8 Isto, citiran tekst. str 213.

9 To je bio kvazi državni organ.

u strahu da ne budu marginalizirani kao narod. Bojali su se da takva zajednica ne bude ovaploćenje velike Srbije, u kojoj ne bi imali novu historijsku šansu da žive u nezavisnoj Bosni i Hercegovini. Srbi u Bosni i Hercegovini, odnosno njihova velika većina, nisu mogli prihvatiti činjenicu da žive odvojeno od matice svog naroda, nastanjenog u Srbiji. Zato su i zahtijevali da Bosna i Hercegovina ostane u Jugoslaviji bez obzira na izlazak iz nje Slovenije i Hrvatske. Hrvati opet nisu bili za ostanak Bosne i Hercegovine u "skraćenoj" Jugoslaviji.

Kasnija politika bosanskih Hrvata imala je dvije oprečne struje. Jedni su bili za Bosnu i Hercegovinu, dok su se drugi priklonili zvaničnom Zagrebu koji je sve otvorenije iznosio stanovište o podjeli Bosne i Hercegovine. Prvi su marginalizirani u političkom smislu, a drugi su se nametnuli kao nosioci cjelokupne hrvatske politike u Bosni i Hercegovini. Strategija pripadnika te druge struje kasnije će se pokazati kao izdajnička. Iako nisu iskreno bili za Bosnu i Hercegovinu kao nezavisnu državu, u određenom periodu im je zauzimanje stanovišta o nezavisnoj Bosni i Hercegovini bilo od krucijalnog značaja za izlazak Bosne i Hercegovine iz Jugoslavije pošto su se time stvarali povoljnije pretpostavke za dalja rješenja. U prvom redu olakšavala se situacija u Hrvatskoj gdje su Srbi kontrolisali trećinu hrvatskog prostora. Sljedeća etapa u velikohrvatskoj politici je bilo nastojanje da se izvrši podjela Bosne i Hercegovine između srpske i hrvatske interesne sfere kako bi se ti dijelovi pripojili maticama Srbiji i Hrvatskoj u skladu sa dogovorom koji su već bili postigli Milošević i Tuđman u Karađorđevu, krajem marta, 1991. godine.

S obzirom da je prostor bivše Jugoslavije u to vrijeme sve više ličio na bure baruta, Evropska zajednica, koja će kasnije prerasti u Evropsku uniju, nije mogla sjedjeiti skrštenih ruku. U namjeri da se nađe miroljubivo rješenje izlaska iz krize i izbjegnu velike patnje i stradanja naroda, organizirala je Konferenciju za Jugoslaviju, čije je Prvo zasjedanje održano 7. septembra u Palati mira u Hagu. Nakon više sesija, propao je pokušaj spasavanja Jugoslavije u bilo kojem obliku. Epilog konferencije je Mišljenje Arbitražne komisije br. 1 iz decembra 1991., u kojem je konstatovano da se Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija nalazi u procesu disolucije.¹⁰ To je značilo da se republike nisu otcijepile, već da je došlo do raspada jugoslovenske zajednice.¹¹ Kasnije će, Mišljenjem br. 8 od jula 1992. godine, Arbitražna komisija konstatovati da je proces disolucije završen i da SFRJ više ne postoji te da su sve bivše republike jednakopravni nasljednici u sukcesiji bivše države.

4. PUT BOSNE I HERCEGOVINE U NEZAVISNOST

Evropska zajednica (EZ) je, shodno tome, pozvala sve jugoslovenske republike, koje žele zatražiti priznanje da to učine do 24. decembra 1991. godine.

Vlada i Predsjedništvo Bosne i Hercegovine su 20. decembra 1991. godine odlučili da se od EZ zatraži priznanje. Dvoje srpskih predstavnika u Predsjedništvu glasali su protiv. Predsjednik Izetbegović je tom prilikom na sarajevskoj televiziji rekao da Bosna i Hercegovina nema drugog izbora. "Ili to ili Velika Srbija". Jugoslavije više nema.¹²

10 Arbitražnu komisiju sačinjavali su najviši pravni autoriteti odnosno predsjednici ustavnih sudova: Njemačke, Italije, Francuske, Belgije i Španije. Za predsjedavajućeg ovog tijela određen je francuski sudija Robert Badinter zbog čega se ova komisija u kolokvijalnom žargonu često zvala Badinterova komisija. Ona je usvojila veći broj mišljenja koji su imali veliki značaj i uticaj u rješavanju jugoslovenske krize.

11 Kasim Trnka, "Konstitutivnost naroda", Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca, Sarajevo, 2000. god., str. 27-28.

12 Isto, str. 215.

Tako je Bosna i Hercegovina, zajedno sa Slovenijom, Hrvatskom i Makedonijom, uputila zahtjev za priznavanjem nezavisnosti.

Badinterova komisija je 11. januara 1992. godine podnijela izvještaj i preporučila priznavanje nezavisnosti Slovenije i Makedonije, ali ne i Hrvatske zbog neispunjenja prava manjina koje su u nedovoljnoj mjeri riješene Ustavnim zakonom u Hrvatskoj od 3. decembra 1991. godine.

Unatoč takvom stajalištu Badinterove komisije, EZ je 15. januara 1992. godine pod ogromnim pritiskom Njemačke, priznala Hrvatsku i Sloveniju, dok je priznanje Makedonije izostalo jer se Grčka pobunila zbog naziva Makedonija koji koristi i njena sjeverna pokrajina. Glavni argument Grčke bio je da bi taj naziv mogao implicirati teritorijalne pretenzije Makedonije prema istoimenoj pokrajini u Grčkoj. Njemački pritisak da se priznaju Slovenija i Hrvatska bio je odlučujući. Sjedinjene Američke Države (SAD) se nisu pridružile EZ u priznanju Slovenije i Hrvatske, a kasnije su neki njeni čelnici izrazili žaljenje što se nisu snažnije suprotstavili Njemačkoj po tom pitanju. Oni su bili na stanovištu da priznanje nezavisnosti pojedinih jugoslovenskih republika prije nego što se postigne globalno rješenje za cijeli jugoslovenski prostor može samo pogoršati situaciju i dovesti do novih sukoba. Unatoč takvom gledanju smatrali su u tom momentu da je jugoslovenska kriza prevashodno evropski problem i da će Evropa biti na nivou zadatka koji ju je čekao.

U pogledu zahtjeva Bosne i Hercegovine za priznanjem nezavisnosti, Badinterova komisija je utvrdila da je Ustavom i pravnim sistemom Bosne i Hercegovine uspostavljen demokratski poredak, te da postoje garancije ljudskih prava i sloboda. Također je utvrđeno da su nadležni državni organi usvojili dokumente kojim se preuzimaju sve obaveze

predviđene deklaracijama EZ. Nadalje je konstatovano da su izvan zvaničnih okvira BiH formirana tijela i isticani zahtjevi srpskog naroda u BiH da ostane u sastavu Jugoslavije, odnosno da proglase nezavisnost "Srpske republike Bosne i Hercegovine".

U takvim okolnostima, prema Mišljenju br. 4 Arbitražna komisija je smatrala da se izražavanje volje stanovništva Bosne i Hercegovine da se Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina konstituiše kao suverena i nezavisna država ne može smatrati potpuno osnovanim. Navedeno je da bi ta ocjena mogla biti promijenjena ukoliko bi republika koja je formulisala zahtjev za priznanjem organizirala referendum na koji bi bili pozvani da učestvuju svi građani SR BiH bez razlike – i pod međunarodnom kontrolom.¹³

Dakle, Bosni i Hercegovini je ostao referendum kao jedina mogućnost za otklanjanje prepreke priznanju nezavisnosti na kojem bi se tačno pokazala volja građana BiH o pitanju nezavisnosti.

Shodno tome, 29. februara i 1. marta 1992. godine, održan je referendum za nezavisnost Bosne i Hercegovine pod kontrolom međunarodnih promatrača koji su kasnije potvrdili da je proveden po svim međunarodnim demokratskim standardima.

Pozvani su svi građani Bosne i Hercegovine da se izjasne na referendumsko pitanje: "Jeste li za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu, državu ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine – Muslimana, Srba, Hrvata i pripadnika drugih naroda koji u njoj žive? ". Prema službenim rezultatima, na referendum je izašlo 64,31% (2.073.568), od broja upisanih glasača (3.253.847). Od onih koji su izašli "za" je glasalo 99,44% (2.061.932), "protiv" 0,29% (6.037), dok je nevažećih glasačkih listića bilo 0,25% (5.227).¹⁴

Time je ispunjen potreban uslov za međunarodno priznanje Bosne i Hercegovine.

13 Trnka, Kasim: Konstitutivnost naroda. Sarajevo: "Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca", 2000., str.29.

14 Ibrahimagić, Omer: Politički sistem Bosne i Hercegovine. Sarajevo: "Magistrat", 1999., str.74.

Shodno tome je EZ sa svojim državama-članicama, na sjednici, održanoj u Luksemburgu 6. aprila 1992. godine, priznala Socijalističku Republiku Bosnu i Hercegovinu kao suverenu i nezavisnu državu u postojećim granicama. Predviđeno je da ovo priznanje počne teći narednog dana s obzirom da je 6. april podsjećao Srbe na bombardovanje Beograda od strane Hitlera i početak rata protiv Kraljevine Jugoslavije. SAD su 7. aprila priznale Bosnu i Hercegovinu kao i Sloveniju i Hrvatsku.

Već sutradan, 8. aprila 1992. godine, Predsjedništvo Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine donijelo je Uredbu o izmjeni naziva Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine. Članom 1. te uredbe, koja je stupila na snagu odmah, dotadašnji, naziv je promijenjen u "Republika Bosna i Hercegovina", čime se želio eliminisati prevaziđeni pojam "socijalistička" iz naziva države.¹⁵ Tada je donesena i Uredba sa zakonskom snagom o utvrđivanju privremenog grba i zastave Republike Bosne i Hercegovine. Motivi za ova državnopravna obilježja uzeti su iz srednjovjekovne bosanske države.

Sa ovakvim rješenjima bosanski Srbi, predvođeni Radovanom Karadžićem, danas haškim presuđenikom na doživotnu robiju, nisu htjeli da se slože i krenuli su u realizaciju svoje volje koju su izrazili na nelegalno održanom plebiscitu – da žive u zajedničkoj jugoslovenskoj državi koja osim Bosne i Hercegovine, uključuje Srbiju, Crnu Goru, autonomnu srpsku oblast Kninsku Krajinu i oblasti Slavonije, Baranje i zapadnog Srema. To se nije moglo ostvariti ni na koji drugi način osim snagom oružja, prkoseći pritom cjelokupnoj međunarodnoj zajednici. Ubi-

stvo srpskog svata na Bašćaršiji koji su oni označili uzrokom rata je, ustvari, bio samo izgovor za rat i agresiju koji bi se našao u nečem drugom da se taj događaj nije desio jer se velikosrpska politika nikako nije mirila sa nezavisnošću Bosne i Hercegovine. Zbog toga je Predsjedništvo BiH na već spomenutoj sjednici od 8. aprila 1992. godine donijelo Odluku o proglašenju neposredne ratne opasnosti. Iako je rat u Bosni i Hercegovini počeo i prije proglašenja neposredne ratne opasnosti, Predsjedništvo Bosne i Hercegovine će, sticajem okolnosti, tek 20. juna 1992. godine donijelo Odluku o proglašenju ratnog stanja polazeći od činjenice da je na Republiku Bosnu i Hercegovinu izvršena agresija Republike Srbije, Republike Crne Gore, JNA a uz masovno učešće bosanskih Srba koji su prihvatili vođstvo Radovana Karadžića.

Nešto prije toga, 22 maja 1992 godine, Bosna i Hercegovina je primljena u Ujedinjene nacije kao Republika Bosna i Hercegovina, bez ikakvog unutrašnjeg prestrukturiranja.¹⁶

Tri i po godine trajala je agresija Savezne Republike Jugoslavije (Srbija i Crna Gora), koju je Beograd poveo pod izgovorom da Srbi imaju pravo živjeti u jednoj državi, podižući i podstrekujući za tu ideju i bosanske Srbe pod vođstvom Radovana Karadžića.¹⁷ To je u Bosni i Hercegovini dovelo do najvećih patnji i stradanja u Evropi poslije Drugog svjetskog rata prije svega bošnjačkog, ali i hrvatskog i srpskog stanovništva. Nakon više neuspjelih mirovnih pregovora i propalih međunarodnih planova, konačno je u Dejtonu, 21. novembra parafiran, a u Parizu 14. decembra 1995. godine i potpisan Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini sa jedanaest aneksa. Tako je uspostavljen

¹⁵ Isto, str. 270.

¹⁶ Shodno tome i Hrvatska zajednica Herceg Bosna od 18. novembra 1991. godine kasnije Hrvatska Republika Herceg Bosna od 28. 08. 1993. godine i Srpska Republika Bosna i Hercegovina od 09. januara 1991. godine kasnije u avgustu 1992 godine preimenovana u Republiku Srpska su paratvorevine i pokušaj da se ukaže da su one tvorile dejtonsku Bosnu nema nikakvo pravno uporište.

¹⁷ Mora se istaći da je jedan dio bosanskih Srba bio protiv Karadžićeve politike i aktivno se ili stavio u odbranu Bosne i Hercegovine ili je oponirao politici Radovana Karadžića i ukazivo na suludost takve politike.

mir u Bosni i Hercegovini, koji je bio i bolan i nepravedan jer je rušitelje Bosne i Hercegovine nagradio sa instaliranjem jednog od dva entiteta pod nazivom Republika Srpska za koji će se kasnije, presudom Internacionalnog suda pravde od 26. februara 2007. godine, utvrditi da je odgovoran za genocid u Srebrenici. Taj sud je dao formulaciju da su vojska i policija Republike Srpske osmislile i izvršile genocid u Srebrenici.

Presuda Haškog tribunala, kao najvećeg suda na planeti za izvršeni genocid u Srebrenici neoboriv je dokaz da je u ovom slučaju povrijeđena najjača norma međunarodnog prava IUS COGENS, sadržana u Bečkoj konvenciji o pravima međunarodnih ugovora od 1969. godine koja na prvom mjestu zabranjuje genocid, te predstavlja pravni osnov za poništenje svakog međunarodnog ugovora, pa samim tim i deinstaliranje Republike Srpske kao entiteta, pravnim i civilizovanim putem, prije ili kasnije¹⁸.

Aneksom 4 Dejtonskog sporazuma data su ustavna rješenja za Bosnu i Hercegovinu. U članu 1. tog ustava rečeno je da Republika Bosna i Hercegovina, čije će zvanično ime od sada biti Bosna i Hercegovina nastavlja svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država, sa unutrašnjom strukturom, modificiranom kako je ovdje određeno i sa postojećim međunarodno priznatim granicama. Ona ostaje država članica Ujedinjenih nacija i može kao Bosna i Hercegovina zadržati ili se prijaviti za članstvo u organizaci-

jama unutar UN sistema i drugih međunarodnih organizacija.”¹⁹

U pogledu unutrašnje strukture stoji da će se Bosna i Hercegovina sastojati iz dva entiteta i to: Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske. Iz ovoga se jasno može izvući zaključak da entiteti svoju pravnu snagu crpe isključivo iz Dejtonskog sporazuma kao međunarodnog ugovora te da osporavanjem ili raskidanjem ovog ugovora, iz bilo kog pravno predviđenog razloga, entiteti nestaju, a ostaje Republika Bosna i Hercegovina jer se u međunarodnom pravu jedino priznaje prethodno pravno stanje, a u samom članu 1. Ustava BiH je potvrđen njen međunarodnopravni kontinuitet.

Dejtonski sporazum, iako ima veliku zašlugu za zaustavljanje ratnih stradanja u Bosni i Hercegovini, isto tako je postao ozbiljna kočnica na putu Bosne i Hercegovine prema evroatlanskim integracijama jer određena rješenja koja su u njemu sadržana dovode do brojnih blokada u normalnom funkcionisanju države koje jedino može otkloniti Visoki predstavnik kao instrument međunarodne zajednice na osnovu Aneksa 10 i odredbe člana 5 tog aneksa—da je on konačni tumač Dejtonskog sporazuma.

LITERATURA

- Hartman, Florans: Milošević dijagonala lauffera. Beograd "Dan Graf", 2001.

- Čaušević, Dženana: Pravno-politički razvitak Bosne i Hercegovine, Sarajevo: Magistrat, 2005.

18 Ugovori koji su suprotni imperativnoj normi općega međunarodnog prava ("ius cogens")

"Ništav je svaki ugovor koji je u trenutku sklapanja suprotan imperativnoj normi općega međunarodnog prava. U svrhe ove Konvencije, imperativna norma općega međunarodnog prava je norma što ju je prihvatila i priznala čitava međunarodna zajednica državakao normu od koje nije dopušteno nikakvo odstupanje i koja se može izmijeniti samo novom normom općega međunarodnog prava iste prirode".

U pravnoj teoriji se smatra da pored izvršenog genocida pod povredu IUS COGENS norme se smatra i zločin protiv čovječnosti, aparthejd, prekomjerna upotreba sile, što je sve bilo prisutno u dejstvima oružanih snaga (vojske i policije) režima Republike srpske, što čini pravni osnov osporavanja Dejtonskog sporazuma i instaliranje entiteta pod nazivom Republika srpska kao jednog od dva bosanskohercegovačka entiteta.

19 Ustav BiH (Aneks 4) Član I stav 1.

- Čekić, Smail: Agresija na Bosnu i Hercegovinu, knjiga I i II. Sarajevo: "KULT/B", 2004.

- Dizdarević, Raif: Od smrti Tita do smrti Jugoslavije. Sarajevo: "OKO". 1999.

- Ibrahimagić, Omer: Politički sistem Bosne i Hercegovine. Sarajevo: "Magistrat", 1999.

- Ibrahimagić, Omer: Državnost i nezavisnost Bosne i Hercegovine. Sarajevo: "Vijeće Kongresa bošnjačkih intelektualaca", 1997.

- Imamović, Mustafa: Historija Bošnjaka, Sarajevo, "Preporod", 1997.

- Imamović, Mustafa: Pravni položaj i unutrašnje-politički razvitak BiH od 1878-1914, 2. izdanje, Sarajevo, "Bosanski kulturni centar", 1997.

- Imamović, Mustafa: Historija države i prava Bosne i Hercegovine, Sarajevo, "Magistrat", 2014.

- Jović, Borivoje: Poslednji dani SFRJ: izvod iz dnevnika, 2. izdanje. Kragujevac: "Prizma", 1996.

- Kadijević, Veljko: Moje viđenje raspada vojska bez države. Beograd: "Politika". 1993.

- Nada Klaić, Srednjovjekovna Bosna, Zagreb, "EMINEX", 1994.

- Kurtćehajić, Suad i Ibrahimagić, Omer: Politički sistem Bosne i Hercegovine 3. Sarajevo: "autori", 2007.

- Kurtćehajić, Suad: Prilozi za politički sistem BiH, Sarajevo, Futur art, 2017.

- Malkolm, Noel: Povijest Bosne, Zagreb/Sarajevo, "Erasmus", 1995.

- Mesić, Stipe: Kako je srušena Jugoslavija. Zagreb: "Mislavpress". 1994.

- Silber, Laura. i Little, Allan: Smrt Jugoslavije. Opatija: "Otokar Keršovani". 1996.

- Sućeska, Avdo: Državno-pravni razvitak Bosne i Hercegovine. Sarajevo: "Fakultet kriminalističkih nauka". 1995.

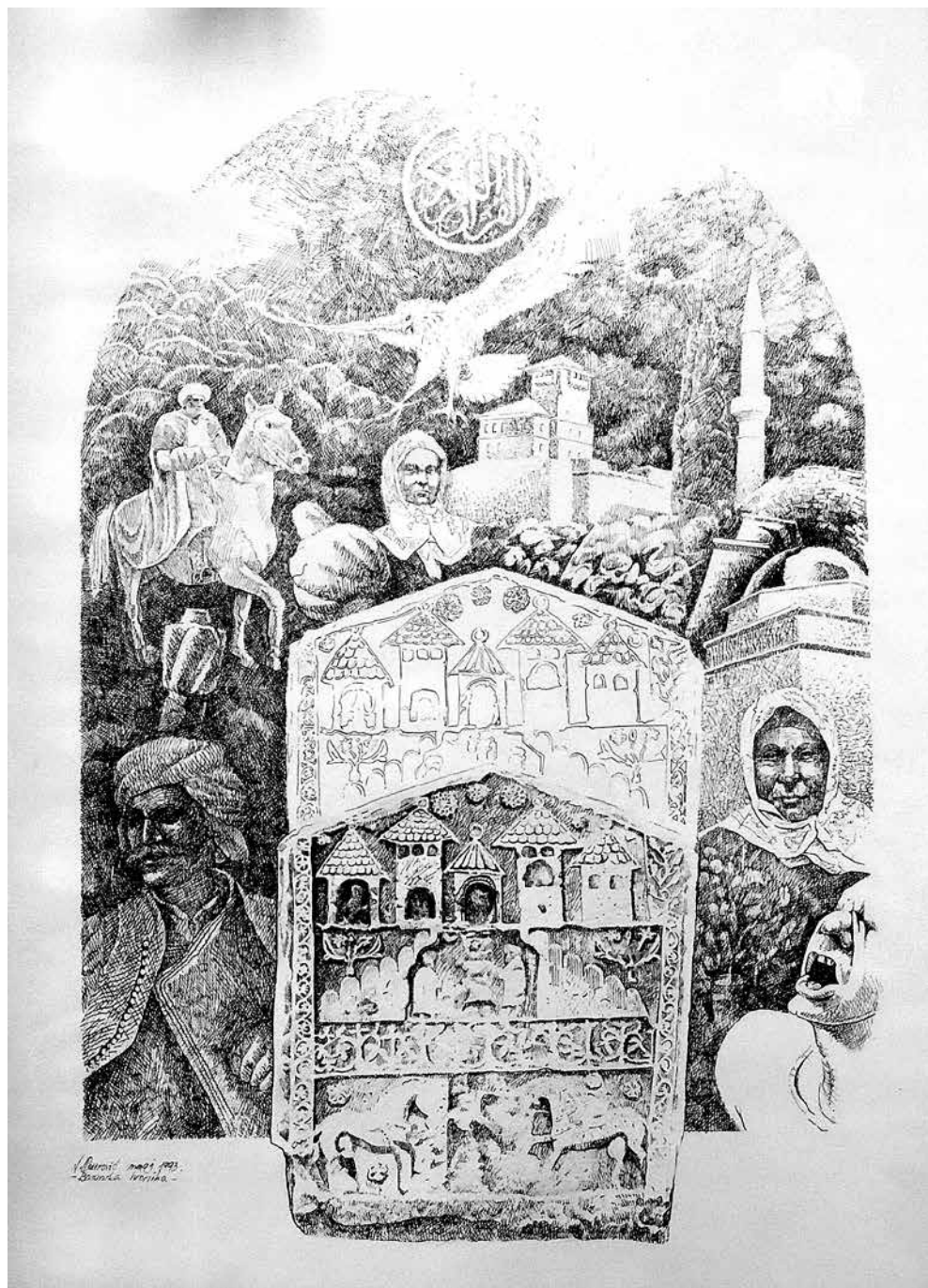
- Stojanović, Nikola: Srbija i jugoslovensko ujedinjenje, Beograd, "Politika", 1939.

- Trnka, Kasim: Konstitutivnost naroda. Sarajevo: "Vijeće kongresa bošnjačkih intelektualaca", 2000.

- Zulfikarpašić, Adil: Bošnjak. Ciri: "Bošnjački institut", 1995.

SUMMARY: BOSNIA AND HERZEGOVINA FROM RESTORING STATEHOOD TO INDEPEDENCE

During the World War II, at the First ZAVNOBiH session held in Mrkonjic Grad on 25 November 1943, BiH sovereignty was restored within Yugoslav Federation, after 480 years. When Yugoslav crisis culminated in 1991 and 1992, Yugoslavia has dissolved, citizens and peoples of Bosnia and Herzegovina decided on independence on referendum held on 29 February and 01 March 1992, based on request of the International Community represented by the Badinter Commission. Respecting referendum results, European Community on 06 April and United States on 07 April 1992, acknowledged BiH as an independent state. Unated Nation Organization accepted it on 22 May 1992. Protagonists of Great Serbia policy could not accept such solution for Bosnia and Herzegovina and executed aggression. It ended three and a half years later, by initialling and signing of the Dayton Peace Agreement.

Bosanska hronika (maj 1993.)